

שיחות צבא הלוי

פרשת ויצא תשפ"ד

(נמסר בישיבת "ברכת יצחק אור יהודה" בשבת קודש פרשת ויצא בשנת תשס"ט)

א. כתיב "ויפגע במקום וילך שם כי בא השמש, ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו, וישכב במקום ההוא" (בראשית פרק כ"ח פסוק י"א). ופירש רש"י "התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת, וזהו שנאמר (פסוק י"ח) ויקח את האבן אשר שם מראשותיו".

ויש להבין למה כשנבנה אברהם אבינו את המזבח לעקידה, לא רבו האבנים לומר עלי יניח צדיק את ראשו, ו"ל שבאמת אין מעלה לראשו יותר מכל גופו, וכל גופו של יצחק ושל יעקב קודש הוא, אלא שלענין שינה יש חשיבות יותר לראשו שע"כ ישן, וע"ז הוא שרצו כל אחת מהאבנים לסייע בשינתו, אבל לענין עקידה אין נפ"מ בין ראשו לגופו, דהיינו שהחשיבות למי שמניח ראשו, אינה משום שראשו נוגע באבן, אלא שהואיל ויעקב רצה לישן הרי האבן שתחת ראשו מביאה יותר תועלת לשינה מאבן שתחת רגליו, וזו המעלה באבן שמביאה יותר תועלת, וכ"ז לענין שינה, אבל לענין קרבן אין שום נפק"מ איזה אבן תחת ראשו ואיזה אבן תחת רגליו.

עוד י"ל דכיון שבנה מזבח הרי כל האבנים מחוברות ושוב הכל דבר אחד ואין לזו מעלה יותר מלזו, [וע"ע במג"א (ס' מ"ב ס"ק ג) שכתב "צ"ע אם מותר להפוך ראש האחר למעלה ולעשות בו קשר של יד והחתיכה שהיה בו הקשר יקשור למטה, או נימא דמוריו מקדושתו כיון שהיה בו הקשר, והי"ד ונתה יעשה בו כריכת האצבעות", ובשערי תשובה שם כתב "וע' בא"ר בשם זקינו הגאון מהר"ש, שמתיר להפוך וראיה מהא דזיקא מאבני כו', מ"ש שנעשו כולם אבן אחת, וקשה דעדיין יש קנאה באיזה צד מונח על האבן, וע"כ דליכא קפידיא בהכ"ל].

ועכ"פ חזו"ן שנעשה נס כדי שישן, ואעפ"כ כתיב אח"כ "וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי", (בראשית פרק כ"ח פסוק ט"ז), ופרש"י "ואנכי לא ידעתי. שאילו ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה", וחזו"ן כמה הוא ענין מורא מקדש שהיה כדאי לו להפסיד כל אותם השגות והורי נעשה לו נס כשרצה לישן, ואעפ"כ חשש למורא מקדש.

ב. ובזמנינו שאין בית המקדש יש את הבית מקדש מעט, וגם ע"ז יש מורא מקדש, וצריך להזהר מפגיעה ח"ו בישיבה שזה פגיעה במקדש, ומצינו מעשה נורא במסכת בבא בתרא (דף כ"ב ע"א), שרב אדא נענש ע"ז שנגרס בגללו ביטול השיעור, דאיתא "נח נפשיה דרב אדא בר אבא, רב יוסף אמר אנא ענישתי, דאנא לטייתיה, רב דימי מנהרדעא אמר אנא ענישתי, דאפסיד גרוגרות דיד, אביי אמר אנא ענישתי, וכו', רב נחמן בר יצחק אמר אנא ענישתי, דרב נחמן בר יצחק ריש כלה הוה, כל יומא מיקמי דניעול לבלה, מרהיט בהדיה רב אדא בר אבא לשמעתיה וחדר עייל לבלה. ההוא יומא נקטוה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע לרב אדא בר אבא משום דלא הוו בסיומא, אמרו ליה אימא לן הני שמעתתא דמעשר בהמה היכי אמרינהו רבא, אמר להו הכי אמר רבא והכי אמר רבא, אדהכי נגה ליה, אמרו ליה רבנן לרב נחמן בר יצחק קום דנגה לן, למה יתיב מר, אמר להו יתיבנא וקא מנטרא לערסיה דרב אדא בר אבא, אדהכי נפק קלא דנח נפשיה דרב אדא בר אבא, ומסתברא, דרב נחמן בר יצחק ענישתי, [פ"י כשרב אדא בר אהבה נפטר, היו כמה אמוראים שהצטערו שבגלל הקפידיא שלהם הוא נפטר, ורב נחמן בר יצחק אמר, שבגללו הוא נפטר, כי רב נחמן היה דורש לרבים בשבתות, ולפני שהיה דורש, היה חוזר על הסוגיא ביחד עם רב אדא, ובאותו יום עכבו רב פפא ורב הונא בריה דרבי יהושע את רב אדא, וביקשו ממנו שיחזור להם על סוף השיעור של רבא, ולבינתיים התאחר הזמן לרב נחמן, והוא לא דרש, (מכיון שהוא לא חזר על הסוגיא קודם עם רב אדא), ותלמידי הישיבה שבאו לשמוע אמרו לרב נחמן תקום ותדרוש לנו, ולמה אתה יושב (ואינך דורש), אמר להם אני יושב ומחכה שיביאו לכאן "לערסיה דרב אדא בר אבא", כלומר את מיטת רב אדא, שנפטר, ובינתיים התפרסם שנפטר רב אדא, ומסיימת הגמ' דמסתבר שיעקר הטעם שמת, היה בגלל המעשה עם רב נחמן], ומבואר שאף שהיו שם כמה אמוראים שהקפידו עליו, אבל מסתבר שנענש על מה שנגרס ביטול השיעור, ואמנם נראה שהיה שם כעין אונס, וגם לא היה ע"י מעשה, ומ"מ ע"ז נענש יותר מכל הדברים שנאמרו שם.

ג. עוד מצינו במסכת בבא בתרא (דף ח' ע"א), שרבנן פטורים ממסים, וא"י שם שמ"מ לכריית באר הם חייבים, אבל לחפור בעצמם הם פטורים, שאין זה כבוד ת"ח, ומי הם אותם "רבנן", זה כל בן ישיבה, ומזה נלמד שצריך לשמור על הכבוד של בן ישיבה, [וכגון שלא לצאת מהישיבה בלא לבוש של בן ישיבה, והתנהגות מכובדת של בן ישיבה].

ד. ושמעתי להעיר שמצינו שיעקב אמר ללבן "אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה" (בראשית פרק י"ח פסוק י"ט), ואח"כ רימהו ונתן לו את לאה, והרי דבר זה הוא מכעיס באופן כל יתואר, והיה ראוי שיעקב ידבר אליו ע"ז כעס גדול, ואולם בפסוק נאמר "וידי בבקר והנה היא לאה, ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי, הלא ברחל עבדתי עמך, ולמה רמיתני" (כ"ט כ"ח), ולא נזכר כאן שכעס עליו, ורק בסוף הפרשה אחרי שרימהו והחליף משכורתו עשרת מונים, ולבסוף חשד בו שלקח ממנו, ורדף אחריו, בזה נאמר "ויחר אף יעקב, וירב בלבן, ויען יעקב ויאמר ללבן, מה פשעני מה חטאתי כי דלקת אחרתי" (ל"א ל"ו), ומשמע שרק כאן חרה אפו אבל קודם לכן לא, ואחר שרימהו עם רחל ולא היה לא נזכר כעס, ורק אמר לו בדרך משא ומתן הלא ברחל עבדתי עמך, ולמה רמיתני, והערה זו שמעתי בשם מו"ר מרן המשגיח הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, [וע"ע באור החיים הק' שדקדק לקרא ד"וירב בלבן", שרק לבן ראה שרב עמו ולא כולם].

ה. ולבן היה הרי גדול הרמאים, וכדכתיב "ותחלף את משכרתי עשרת מנים" (ל"א מ"א), וכ' רש"י "מנים. לשון סכום כלל החשבון, והן עשיריות, למדנו שהחליף תנאו מאה פעמים", וידוע המעשה שהאלישיך דרש ברבים את כל המאה פעמים שלבן רימה את יעקב, והאריז"ל היה שם, ובאחת האופנים של הרמאות שחק האריז"ל, ואמר שלבן היה כאן ונענע בראשו על כל רמאות ורמאות, והיה רמאות אחת שאמר שזאת אפילו הוא לא חשב, [ואומרים שגם בזה הוא שיקר ורימה], ויעוין בספר טעמא דקרא, שעשה את החשבון של כל המאה הרמאות של לבן.

[ושמעתי שבזוה"ק א"י שמי שהוא גנב בעוה"ז גם בגיהנום ממשיך להיות גנב, וגונב עצים שישרפו אותו יותר, וזה פלא, גם ע' בהקדמת לב אליהו מהמעשה מהדיבוק שהיה אומר שמפחד ממלאכי חבלה שמלוים אותו, ומ"מ המשיך לדבר ניבול פה עד שלא היו יכולים לשמוע].

ואומרים בדרך הצלצה שהסיבה שלבן הגיע לדרשת האלישיך, הוא ע"פ הגמ' במסכת שבת (דף קנ"ג ע"א), "אחים בהספידא דהתם קאימנא".

והנה יש להתבונן שלבן רימה כ"כ הרבה פעמים, ותמיד נכשל ויעקב הרויח, והרא"י שתמיד נכשל שהוצרך להחליף שוב ושוב, וא"כ איך חשב לבן אחר שהחליף כבר תשעים פעמים ונכשל, ומ"מ ניסה שוב להחליף שאולי ירויח עתה, והנה כתיב בתהילים "מאוויי תחכמני" (ק"ט), והמפרשים פ"י יותר מאוויי, אך אפ"ל לקחת מאוויי את החכמה שיש להם, וכמו ויגזול את החנית מיד המצרי, ויש ללמוד מהם מה שהם עושים לצרכם לעשות אנו לצרכי שמים, וכמו שלבן לא נתיאש אחר יותר מצ' פעמים אלא ניסה שוב ושוב.

[וכמו כן בזמנינו בארה"ב, אותו א' שנבחר, וכולם מדברים אם הוא טוב ליהודים או לא, אבל האמת היא שיש להתבונן בדבר אחר, איך שהגיע למה שהגיע, בזמן שבא ממשפחה הרוסה ובילדותו היה עני חסר כל, ומ"מ השקיע, ולא נתיאש, והגיע לאן שהגיע].

ו. ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה", (בראשית פרק כ"ח פסוק י'). ופרש"י "לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שצדיק בעיר הודה הוא זיהוה הוא הדרה, יצא משם פנה הודה פנה זיהוה פנה הדרה, וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות", ובבבלי יקר הביא למה לא נזכר כן גבי אברהם ויצחק כשיצאו ממקומם, ותיריך ששם פשיטא שישא זיהוה והדרה שהרי לא הניחו צדיק במקומם אבל כשיעקב יצא הרי הניח מקומו את יצחק, ואעפ"כ יצא זיהוה משום שאינו זכות של צדיק אחד לשני צדיקים, עכ"ל, ושמעתי לפרש עוד שאברהם ויצחק היו מפורסמים, ופשיטא שיציאתם עושה רושם, והחידוש הוא שגם יעקב שהיה איש תם יושב אהלים שיציאתו עושה רושם.

[עוד שמעתי בענין זה מהג"ר שמואל טולידנו שליט"א שצריך להבין על מה עשתה רושם יציאת יעקב, אטו על אנשי באר שבע עשתה רושם, אלא הביאור שעשתה רושם על יצחק ורבקה, ומיושב גם קו' א', הרי היו יצחק ורבקה, שהתשובה היא שיציאת יעקב עושה רושם עליהם, ואמנם יש לשאול אם עשה רושם על שני אנשים נחשב שעשה רושם, ואמר ששמע מהרב מפוניבז', שהמהר"ם כ' בהרבה מקומות "מקשים העולם", והוא הסתובב בהרבה מקומות בעולם, ולא

שמע קושיות כאלו, וכנראה שהעולם הוא בבית מדרש, [וע"ע במדרש רבה כאן], ושמעתי שהרב מפוניב' אמר, שהג"ר פינחס שרייבר אמר בילדותו, שכבר מציון כן בגמרא, בכל מקום שאמר "כולי עלמא לא פליגי", משמע שהעולם הוא לומדי תורה].
 ושמעתי ממור' הג"ר שרובסקי זצוקלה"ה, [ונדפס כן בספר זכרון שמואל], לבאר באופן אחר, שכל צדיק יש לו זיו מיוחד והוד מיוחדים, ויצאת צדיק גם ממקום שיש בו צדיקים אחרים עושה רושם, כי פנה מן המקום הזיו וההוד וההדר המיוחדים לצדיק זה, והוסיף שם שהדברים אמורים לאו דוקא בצדיקי עליון, אלא גם בבני תורה, שראוי שישתקף בכל אחד הזיו וההוד המיוחד שלו, וזה מה שיש בישיבה שראוי שישתקף בכל אחד הזיו וההוד המיוחד שלו, וכן שאפשר ללמוד מכל א' את מעלותיו.

"פניני הפרשה"

"יחלם והנה סלם מצב ארצה, וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלוקים עולים וירדים בו", (בראשית פרק כ"ח פסוק י"ב). ובמסכת חולין (דף צ"א ע"ב), איתא "תנא עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה, ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה, בעו לסכניה, מיד והנה ה' נצב עליו, אמר רבי שמעון בן לקיש אלמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאמרו כאדם שמניף על בנו", ופרשי "בדיוקנו של מעלה פרוץ אדם שבארבע חיות בדמות יעקב. בעו לסכניה מחמת קנאה", ומבואר דיש קנאה במלאכים, וצ"ע מהא דאיתא במסכת שבת (דף פ"ט ע"א), שמשה אמר למלאכים שרצו את התורה, כתבי בה לא תרצה לא תנאף לא תגנב, קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם", ומבואר דאין קנאה במלאכים.

והנראה לבאר בזה שבאמת אין קנאה בין מלאכי השרת עצמם, אבל משכחת ליה קנאה לבני אדם, והנה מציון כן, שהגרע"א בגיליון הש"ס שבבת ציין לקרא ד"נעשה אדם" בראשית פ"א כ"ו, ופרשי "נעשה אדם. ענותנותו של הקדוש ברוך הוא למדנו מכאן, לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם", ועיינו בספר דברי זוד (לרבינו הט"ז), בראשית פרק א' פסוק כ"ו, שכתב "וקשה הוא מלאכים אין ביניהם קנאה כדאיתא פרק ר"ע כלום קנאה יש ביניכם, והרא"ם כתב בזה דכיתות כיתות יש בזה והאר"ך בזה להביא ראייה מכמה מקומות שנתקנאו מלאכים בבני אדם, ונ"א האר"ך טפי לפי דרכו, ולי נראה דלא קשה מידי דודאי בין המלאכים עצמם אין קנאה בין זה לזה, אפ"ל במי שיש לו מעלה יתירה אין האחרים מקנאים בו, אבל באינו מינם, כגון מין האדם והוא בדמות שלהם, ודאי כלל מין המלאכים מתקנאים במין האדם, באם רואין שיש להם מעלה כמותם, והוא קרוץ מחומר", ופ"א א"ש אף הק"ר דרן מחולק, עוד שמעתי לבאר דהא דתב"ט "מלאכי אלוקים עולים וירדים", ואפשר שכשירדים לכאן ללמטה, שייך בהם קנאה, [ד"ו שמעתי מהר"ר שמואל ארליך שליט"א], עוד שמעתי לבאר שאין זו קנאת איש ברעהו, אלא כמו קנאות על זה שדמות שנמצאת למעלה רואים אותה למטה, [ד"ו שמעתי מהר"ר בנימין ויינר שליט"א].

"מה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלוקים וה שער השמים", (פרק כ"ח פסוק י"ז). וכ"רש"י "כי מטא לחון אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, ירב דעתיה למהוד, וחזו עד בית אל, וקפצה לו האר"ך, ויש ללמוד מכאן שיש ענין להתפלל במקום שהתפללו אבותי, ועוד יש ללמוד שמעיקרא עבר שם ולא רמזו לו שיתפלל שם, שכל זמן שהאדם אינו מתעורר בעצמו אינו מקבל סיעתא דשמיא, ורק אחר שנתן דעתו והתחיל לילך, אז קפצה לו הדרך.

"ויאמרו לא נוכל עד אשתי יאספו כל העדרים, וגללו את האבן מעל פי הבאר", (פרק כ"ט פסוק ח'). ופרשי "לא נוכל להשקות לפי שהאבן גדולה", ולהלן (בפסוק י') כתב "ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר", ופירשי "כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית להודיע שכחו גדול", ובתפלת גשם אומרים "יחד לב וגל אבן מעל פי באר מים", ומבואר שעי"ה היחד לב עשה זאת, [וע"ע בשיחות מוסר להגר"ח שמואלבין].

"ויחי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו, ואת צאן לבן אחי אמו, וכו', וישק את צאן לבן אחי אמו", (פרק כ"ט פסוק י'). וצ"ב שנקט ג' פעמים "אחי אמו", ואמר הגר"א שר ז"ל שיעקב עשה כל מעשיו כאן כבונת כבוד אמו, והוא שאמר על כל דבר "אחי אמו", וזה חידוש שלכבוד את אחי אמו, הרי זה בכלל כבוד אמו, ואמר הגר"ר משה טיקווינסקי ז"ל מקור לה מכתובות (ק"ה ע"ב), "שדריה לקמיה דרב נחמן, שלה ליה נדידינה מר להאי גברא דאנא אנן פסילנא ליה לדינא, אמר מדשלו לי הכי שמע מינה קריביה הוא, הוא קאים דינא דיתמי קמיה, אמר האי עשה והאי עשה, עשה דכבוד תורה עדיף, סלקיה לדינא דיתמי", והיינו שרב ענן שלח לרב נחמן שיזון דין של איש פלוני שאני פסול לדון לו, וסבר רב נחמן שכונתו שהוא פסול מחמת קורבה, והואיל והוא קרוב של רב ענן הרי שצריך להקדים דינו, אפ"ל קודם דינם של יתומים משום עשה דכבוד תורה, ונמצינו למדים שמשום עשה דכבוד תורה יש לכבד גם קרוב של ת"ח, וכמו כן לכבד את קרובי אמו, הרי זה מכלל כבוד אמו, [ועוד מציון במסכת מגילה (דף כ"ה ע"ב), "מעשה לוט ושתי בנותיו נקרא ומתרגם, פשיטא, מהו דתימא ניוחש לכבודו דאברהם קמ"ל].

"וישם את קולו ויבן", (פרק כ"ט פסוק א'), וכ"רש"י "ד"א לפי שבא בידים ריקניות, אמר אלעזר עבד אבי אבא היו בידיו נומים וצמידים ומגנות, ואני אין בידי כלום, לפי שרדף אליפו בן עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו, ולפי שגדל אליפו בחיקו של יצחק משך ידו, אמר לו מה אעשה לציווי של אבא, אמר לו יעקב טול מה שבידי, והעני חשוב כמת", וצריך ביאור האם עשיו אמר לאליו להורג את יעקב ע"פ הפשט או ע"פ הדרש, ובודאי אמר לו ע"פ הפשט, וע"פ הפשט להורג היינו ממש, ולא לעשותו עני חשוב כמת, ואין בזה שלקח את ממנו קיים את הוראתו של עשו להרגו, וי"ל שאצל אומות העולם האדם נמדד בחומריות ובהשיגים שלו, ואצל מי שאין לו מומן באמת חשוב אצלם כמת, ולכך אף אצל עשיו עני חשוב כמת הוא פשוט ולא דרש, כי העיקר אצלו זה הממון ומי שאין לו מומן באמת חשוב כמת, [ד"ו שמעתי כמדול בשם הגר"ב אבא שאול זצוק"ל].

"וישם ללבן את כל הברים אלהים", ויאמר לו לבן אד עשמי ובשרי אתה", (פרק כ"ט פסוקים י"ג י"ד). כתב בכל יקר שסיפר לו איך שירמה את עשו בלקיחת הבורה, ולכך אמר 'אך עשמי ובשרי אתה', אתה רמאי כמנוני, על כן ראוי לקרובך אלי, כי כמנוני כמון.

"ויפצל בהן פצלות לבנות", (פרק ל' פסוק ל"ו). הנה רגילים לספר בגדלותו של יעקב אבינו במה שלמד אצל שם ועבר י"ד שנה ומה שחלם על סולם מצב וכו', אבל יש מעשים של יעקב אבינו שאין אנו רואים בזה את גדלותו, כגון מעשה זה שעשה עם המקלות כדי שיתעברו הצאן נקודים, אבל באמת שבחז"ל לא מציון כן, שהרי בהושענא רבא אומרים "תענה אמונים וכו', תענה זכים חונים עלי מים, והושיעה נא למען חלק מפצל מקלות בשקתות המים", ומבואר שמוכריים זכות זו של יעקב בתפלה, וכן שם "למען תמים בודרותיו וכו', מים במקלות בשקתות המים", [ד"ו שמעתי מהגר"ח שולמן זצוקלה"ה].

"ויזכור אלקים את רחל, וישמע אליה אלוקים, ויפתח את רחמה", (פרק ל' פסוק כ"ב). ופרשי "זכר לה שמסרה סימניה לאחותה", ויש להבין שהרי מסרה הסימנים לפני זמן רב, ולמה רק תעה נזכרה לה זכות זו, ולעיל כתב "ויילך ראונו בימי קציר חטים ומצאם ודאיים בשדה, ויבא אתם אל לאה אמו, ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך, ותאמר לה המטע קחתך את אישי, ולקחת גם את חודאי בני, ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה, תחת דודאי בנך" (פסוקים י"ד וט"ו), ויש להבין את טענת לאה שרחל לקחה את אישה, והרי אדרבה בלא שרחל היתה מוסרת לה את הסימנים, אל היתה נשאת ליעקב, אלא לעשו, ונמצא שכל מה שהוא אביו הוא בזכות רחל, ואיזה טענה היא זו "המטע קחתך את אישי", וגם רחל לא ענתה לה כן, אלא אמרה "לכן ישכב עמך תחת דודאי בנך", [ויש שתי שרחה מסרה לה את הסימנים אפשה מחוככם, שאפ"ל לאה לא הרגישה שעושה עמה חסד בזה].

ואמנם פעמים שאדם עושה עם חבירו חסד גדול, ונותן משלו לחבירו, משום שבאותו זמן היה בדרגה גבוהה, אבל אחר זמן מצטנן ואינו בדרגה זו של נתינה, ואולם ברחל אף שעבר זמן רב אחר הנתינה, מ"מ לא נצטנן אצלה ענין זה, וע"כ לא אמרה כלל ללאה טענה זו, שבאמת הכל בזכותה, והוא "ויזכור אלוקים" את הסימנים, שאף שעבר זמן רב, מ"מ עמדה באותה דרגה של נתינת הסימנים, וע"כ הוא שזכתה ליוסף, [ד"ו שמעתי מהגר"ח אליהו מן שליט"א].

"וישם את דברי בני לבן לאשר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה", (פרק ל"א פסוק א'). וכתב בבלי יקר לקח יעקב את כל אשר לאבינו, ואח"כ אמרו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה, מאשר משמע מקצת אשר, ולא כל אשר, וא"כ דבריהם סתרי אחד, ובלאו הכי ק' איך אמרי שקר מפורסם, וכי לקח יעקב כל אשר לאביהם, וכי לא השאיר לו כלום, הלא היה ללבן עדיין צאן ובקר ואחלים, וביאור הדברים כך הוא שמתחלה לא דברו כנגד הרכוש כלל, כי אם כנגד התחבולות ועניני רמאות שהיה אביהם בקי בהם ובשמותיהם יותר מכל העולם, עד שהיה הוא יכול לרמאות את אחרים, אבל אחרים לא יוכלו לרמאותו, ויעקב למד מלבן כל רמאותו עד שאפ"ל לבן לא יכול לעמוד לפניו, כי הוא רימה את לבן, וע"ז אמרו לקח יעקב את כל אשר לאבינו, כל רמאותו לקח ממנו, וכנגד הרכוש אמרו, ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה.

"יש לאל ידי לעשות עמכם רע, ואלקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך", (פרק ל"א פסוק כ"ט). וצריך להבין למה סיפר זאת שאינו יכול לעשות להם כלום, שא"כ אינם מתייראים ממנו, שהרי עתה יודע יעקב שלבן אין יכול לעשות לו מאומה, ובפשוטו י"ל שרצה שרצה להתפאר שהקב"ה נגלה אליו, ולהחשיב את עצמו שהיתה לו נבואה, עוד ראיתי שאומרים בשם הגר"י שהרי אמר "אמר אלי לאמר", וא"כ היה לו ציווי לומר זאת, ויש אומרים בדרך הלצה שלבן היה גדול הרמאים עד סוף כל הדורות, ואמר כאן איזה רמאות שעד היים לא תפסו מהי הרמאות הטמונה בהן, ולא נודע לאיזה רמאות נתחנך כאן לבן.

יש ללמוד שכמו שאפשר לגדול במעלות טובות, כך אפשר לגדול במדרגות רעות רח"ל, וכשהואים בפרשה זו את יעקב ולבן, ומתבוננים בהם רואים איך שיעקב גדל בצד שלו במעלות טובות, ומצד שני לבן גדל ברמאות, וכן שמעתי בשם הגה"צ ר' בנימין פינקל שליט"א, שלבן היה גדול מרבקה וא"כ בזמן שיעקב היה אצלו היה כבר זקן מופלג שהרי עשרים שנה עד שנולד יעקב, ויש לחשב גם את שני יעקב, והיה בערך בן מאה שנים, ולא זו בלבד שלא נחלש אצלו הרצון לרמאות, אלא אדרבה גדל בזה, כי כל אחד גדל במה שיש לו ורמאי גדל ברמאותו, אבל באמת שמציון בספרים שמרוב רמאות לבן רימה אפ"ל את עצמו, וחשב את עצמו לאיש ישר, ויעקב הוא הרמאי, והוא שאמר "הבנות בנותי והבנים בני", כי חשב שיעקב אף בגפו, וכך יצא, ולבן הוא יוצא ממנו עם משפחה ורכוש, ויש מעשה על א' שילדים הפריעו לו ואמר להם שברחוב השני מחלקים שם כסף ושוב הלך בעצמו לקבל כסף, ואדם צריך לדבוק בעצמו שהוא רמאי הוא אצלו עשמו ג"כ, עוד שמעתי בשם הגה"צ ר' בנימין שליט"א, שהרי לבן רדף רדף כדי להחשיב את התרפים, אבל כשיראלעזר בא אמר "ואנכי פניתי הבית", כי כשחשב שיריוח משוה אצל אלעזר, היה מוכן לסלק את כל התרפים מהבית, (וכמדומ' לי שכה"ס בפסוק "והיה ירעב וקילל מלכו ואלהיו").

"עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה", (פרק ל"א פסוק ל"ב). וכ"רש"י "לא יחיה, ומאותה קללה מתה רחל בדרך" וקשה שהרי באמת לא מצא בסוף, ובספר טעמא דקרא הביא שיש במדרש שנעשה נס והתרפים נהפכו לרבר אחר, וא"כ באמת נחשב שמצאם, ועוד י"לע"ה הרי רחל גנבה את התרפים כדי להפרישו מע"ל, וכד"ל רש"י "ותגב רחל את התרפים. להפריש את אביה מעבודה זרה שתכונה" (פרק ל"א פסוק ל"ט), וא"כ למה היא נענשה, ואמר מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל, שהיתה צריכה לשאול את יעקב, [א.ה. והברכ"כ כ' בשם הזוהר שנגענשה לפי שציעתה אפי אביה, -הגרש"פ].

"וישכב לבן בבוקר וישק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם", (פרק ל"ב פסוק א'). ופ"ל בספרו שאף שהיה רשע, מ"מ ברכה של אב מועלת, ושמעתי שמרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל, פעמים כשאב היה בא לבקש ברכה על בנו, היה אומר לו 'תברך אתה שזה מועיל יותר', [כך שמעתי מבן של ר' ישעי' אפשטיין, שכך אמר לאביו].

"ויאמר לבן ליעקב הנה הגל הזה והנה המנבעה אשר יריתי ביני ובינך", (פרק ל"א פסוק ב"א). בספר טעמא דקרא כ' בשם אביו, שבא הכתוב לספר רמאותו של לבן, שהרי יעקב אמר לבניו "לקטו אבנים" (פסוק מ"ו), ובא לבן ואמר שהוא עשה זאת.

עב"א הקל"י

ד' עב' אל"ף ה' שמונב"ג ש"ל"ט"א

גליון 235

פרשת ויצא

למה לא רדף עשו אחר יעקב בבית שם ועבר

א. ברש"י פרק כט פסוק יא לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו, ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק מושך ידו. אמר לו מה אעשה לעיווי של אבא, אמר לו יעקב טול מה שבידי, והעניי חשוב כמות:

הנה יעקב לפני שהלך לבית לבן הלך לבית מדרשו של שם ועבר והיה שם י"ד שנה, ושואלים למה עשיו לא חפשו שם, והרי מוסברא היה צריך דבר ראשון לבקשו שם, ובפשוטו תורה מגנא ומצלא, ובשם רבינו הגר"ח קנייבסקי זל"ה"ה אומרים שעשיו לא רצה לילך שם משום שחשש שיחזירו אותו בתשובה.

ולכא"ל י"ל שכיון דתורה מגנא ע"כ לא רצה לרדוף אחריו בבית שם ועבר ועי' בפכ"ז מ"א ו"אמור עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי, ופי' בכלי יקר יתלה הדבר בימי אבל לפי שאבל אסור לעסוק בתורה כי פקודי ד' ישראלים משמחי לב, ויצחק אמר והיה כאשר תריד דהיינו בזמן שלא יתעסקו בתורה ופרקת עלו אי"כ באבלו ודאי לא יעסוק בתורה ולא יהיה לו דבר המגן עליו ואז אהרגה את אחי, ומטעם זה אחז"ל שהאבל צריך שכוחה לפי שאין התורה המגנה עליו שנאמר בהתהלךך תנחה אותך בשכבך תשמור עלך, וא"כ כ"ז שהיה בבית שם ועבר לא היה יכול להרגו, ומה ששלח את אלפז אפשר שחשב שמוחמת טרדת הדרך יפסוק מר"ת.

ב. וי"ל עוד דהנה מועשה שהיה אינל הגר"א שאדם אחד עזב את ביתו והאשה נשארה עגונה שנים רבות והיתה בבית אביה, באחד הימים הגיע לביתה אדם ואמר שהוא בעלה, וגילה באזניה סימנים מובהקים והוסיף פרטים ופרטי פרטים מואתה תקופה שהיה בביתם שאדם זר לא היה יכול לידע אותם, והיה נראה שהוא הבעל האמיתי, אבל האשה לבה היה נוקפה והבי"ד נתיעצו בזה עם הגר"א, ואמר הגר"א שאבי האשה יזמין את האיש שאומר שהוא חתנו לבא עמו בשבת לתפילה בבית הכנסת אשר הוא נוהג להתפלל בו ואליו הולך את חתנו בשבת הראשונה אחר הנישואין, ויאמר לאותו אדם שיפנה בעצמו אל מקומו, ואז יזכר אם עדיין היכן מקומו הקבוע של החתן בבית הכנסת, והיכן הושיבו אותו בשבת הראשונה, לשבת הבאה הזמין אותו אבי האשה לבוא עמו לביהכ"נ וביקשו לישב על המוקם שישב אז, וכיון שלא ידע הוכח שאינו הבעל, ואמר הגר"א שכיון שזוכר כל כך הרבה פרטים מאז היה צריך לזכור גם פרט זה, וכיון שאינו זוכר פרט זה על כרחך שהוא רמאי וכל מה שידע שמעו מהבעל המועגן, וכיון שהוא איש בליעל לא עלה על דעתו לחקור את הבעל האמיתי על מקומו בבית הכנסת, כי במקום מושבת טומאה לא תעלה מושבות על קדושה, ואחר שראו זאת חקרו אותו עד שהודה שאינו הבעל האמיתי אלא שמעו הכל מהבעל המועגן.

וזה לעומת זה מובא מועשה על הח"ח שתלמידו הג"ר שמואל גרנימן זצ"ל נסע לארה"ב ואח"כ בא לבקר את הח"ח לעת זקנתו, והח"ח תחלה לא הכירו, ואח"כ בתפילה כיבדו את הג"ר שמואל גרנימן

לקרות בתורה, כיון שבזמן שהיה בראדן היה בעל קורא בשיבה, ובאמצע קרה"ת נזכר הח"ח מוננו, והיינו שאצל הח"ח הזכרונות שלו היו מדברי קדושה, וחזן מזה לא הכירו אלא רק ע"י קרה"ת. ולפי"ז י"ל שכיון שכך שבמקום טומאה אין מושבות של קדושה וע"כ לא עלה בדעתו שיעקב נמצא במקום קדושה.

תנאי קודם למעשה

בי"מ צ"ד אי זיכל תנאי שיש מועשה בתחילתו תנאו בטל, וכל שאפשר לו לקיימו בסופו והתנה עמו מתחילתו תנאו קיים.

ופרש"י ישקדים מועשה שעליו לעשות לתנאי שהוא שואל מוננו, כגון, הרי מועשה זה שלך אם תעשה דבר פלוני, דלא דמי לתנאי בני ג' ובני ראובן אם יעברו ונתתם (במדבר ל"ב) היינו תנאי קודם למועשה, אם תעשה לי הדבר הזה אשובה ארעה צאנך (בראשית ל') היינו תנאי שישואל מוננו קודם למועשה שעליו לעשות.

והנה בכל מקום אמר"י דתנאי קודם למועשה ילפי' מתנאי בני ג' ובני ראובן, עי' גיטין ע"ה א, וברש"י כאן מובאר עוד מקור לדין שיצריך תנאי קודם למועשה מתנאי שעשה יעקב עם לבן, ועי' נמוקי הגר"ב שתמה שהרי לא היה שם תנאי כפול.

פועל צריך שיעבוד בכל כחו כמו יעקב

ל' מ"ג ויפרץ האיש מאד מאד כו"ו, ברמב"ם סוף הל' שכירות (פ"יג ה"ז) זכר חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן, לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד, ושמעתי מרבינו מו"ר הג"ר גרשון אדלשטיין זל"ה"ה שלכא"ל צ"ב מנ"ל להרמב"ם שד"ו שכתוב ויפרץ האיש מאד מאד מאד היה משום שעבד בכל כחו, דילמא משום מצוות אחרות שהיו בידו.

ואמר שהרמב"ם למד כן מהפסוקים, דהנה אחר שנאמר ויפרץ האיש מאד כו' כתיב (ל"א א') וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה, והיינו שבני לבן היו תמהים על הצלחתו של יעקב וחשדוהו שגנב מאביהם, (ב') וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום, והיינו שגם הוא חושדו בזה, ובאמת שיש להפליא על כך שלבן חשד בו שנתעשר מוננו, והרי לבן אמר מעיקרא (ל' כ"ז) "נחשתי ויברכני ד' בגללך", וא"כ הכיר בזה שהוא עינמו נתברך בזכות יעקב וא"כ הי' שיעקב עינמו נתברך, אבל עכ"פ כך הוא המושך הפסוקים שלבן חשד בו ג"כ, [א.ה. אולי שהשתכנע מנבואתו], (ד') וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו (ה') ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשם ואלקי אבי היה עמדי, והיינו שאמר להם שלבן חושד בו אך נתעשר כ"כ ומסתמא גנב מוננו, (ו') ואתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי את אביכן, ולכא"ל מהו המושך הדברים, וצ"ל שאתנה ידעתן את הסיבה להצלחה משום שבכל כחי עבדתי את עבדתי, ומזה יצא להרמב"ם שנתעשר משום שעבד בכל כחו עכ"ל.

ובעיקר ד"ז שלבן חשדו על כך שנתעשר ואף שלבן ידע שהוא עיצמו נתברך בזכות יעקב ולמזל לא תועיל זכות זו גם ליעקב עצמו, מצינו כע"ז בחולין פ"ה ב' שר"י חייא נפל לו תולעת האוכלת פשתן בבגדו, ובגמי שם פ"ז א' א"י זכוי נפל ליה יאניבא בכיתניה, והאמר רבין בר אדא בר שבא מושעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזועות והרחות והרעמים, ולא החמיץ יינם, ולא לקה פשתנם, ונתנו חכמים עיניהם ברבי חייא ובניו, כי מהניא זכותיהו אעלמא, אדידהו לא, כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל תנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, וע"ש ברש"י כדרב יהודה דאמר זכותא דצדיקי לאחרני מהני ולא לדידהו בהאי עלמא, וא"ש שאמנם ידע לבן שנתברך בזכות יעקב, אך חשב שזכות יעקב תועיל לו ולא ליעקב עצמו, אך יעקב השיב שהוא משום שיעבד בכל כחו, וד"ז מהני גם בעוה"ז, והוה משי"כ הרמב"ם להזכיר ד"ז מיעקב.

העוד לנו חלק ונחלה

ל"א ל"ד יותען רחל ולאח ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו, הלא נכריות נחשבנו לו כי מוכרנו כו"ל. באוה"ח פ"י שבאו לימור שלבן יצוה שלא יירשו אותנו, ולכ"א הרי אין לבת במקום הבן, [הרי לבן היו בנים כמבואר לעיל וישמע את דברי בני לבן], ולזה כי באוה"ח שאפשר שמושפט הגוים שבנות יירשו. ויש להעיר שבאמת כן הוא גם ע"פ דין, שהרי ביבמות ס"ב א' א"י עכו"ם לאו בני נחלה ופרש"י יבן ובת שזין, ועמד בזה בס' טל תורה שם. ויש להוסיף עוד שהרי באמת גר אינו יורש את אביו הגוי מה"ח אלא מדרבנן כמבואר בקידושין י"ז ב', ומבואר ברמב"ם פ"ז מנחלות ה"י שהואיל וירושא זומדרבנן יכול הגוי להתנות שלא יירשנו בנו הגר, (וע"ש בח"י מור"ר"ז הל"ו), וא"כ באמת היה יכול לבן להפקיע מהם את הירושה. והנה באוה"ח פ"י את הלי' העוד לנו חלק ונחלה, דחלק קאי על מזה שלא קיבלו מרשות אמם שכבר מתה, והנה אם נפרש שהיו טוענות מדיני ישראל, א"כ היא מוכח שנכרי יורש את אמו ולא רק את אביו, ובא"ש פ"א מנחלות ה"י"ג בהג"ה נ' מדבריו שנסתפק בזה אם גוי יורש גם את אמו ועמשי"כ בקידושין י"ז.

(ל"א ל"ה) יזיחפש ולא מיצא את התרפים, בכתובות דף כ"ז ע"א 'בלשת שבאת לעירי ופי רש"י 'בלשת חיל, על שם שמחפשים כל המטמונים, וכ' בגליון הש"ס כי בפסוק ויחפש בראשית מ"ד התרגום ובלש, וכונתו להאמור בפ' מקץ מ"ד י"ב ויחפש בגדול החל ובקטן כלה"י ובתרגום א"י ובלש, וק' למה לא הביא מפסוק זה המוקדם, ויחפש ולא מיצא את התרפים, שגם בזה התרגום הוא ובלש, וברש"י נדה י"ג א' כ' ד"ה כבולשת 'בולשת חיל שמחפשינן ובזוין כדמרתגמינן (שם ל"א) ויחפש ובלש.

אם גוי מוזהר על ע"ז בשיתוף

ל"א נ"ג 'אלקי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו כו"י ופי רש"י 'אלהי נחור חול, והנה בבכורות ב' ע"ב אמר אבוא דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם, שמא יתחייב לו שבועה ונשבע לו בשם עכו"ם שלו, והתורה אמרה לא ישמע על פיך, והנה כאן נמוצא שיעקב גרם שלבן ישבע בשם ע"ז, אלא שע"ש בתו שכי' שבז"ז שהגוים נשבעים בשם שמים ובשם ע"ז מותר דלא הוזהרו בי' על כך. וע' בשו"ע ס"י קנ"ז כ' ייזהר מלהשתתף עם הכותים שמא יתחייב לו שבועה ועובר משום לא ישמע על פיך, וכ' רמ"א ז"ש מוקלין בעשיית שותפות עם הכותים בז"ז משום שאין הכותים בז"ז נשבעין בע"א, ואע"ג דמזכירין הע"ז מי"מ כונתם לעושה שמים וארץ, אלא שמושתתפין

שם שמים וד"א, ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול דהרי אינם מוזהרין על השיתוף, אבל יש חולקים בזה, וע' באר היטב שצ"ע תשו' שיער אפרים ס"י כ"ד, ולהסוברים שלא הוזהרו על השיתוף א"ש שהרי לבן נשבע בשם שמים ובשם ע"ז.

וביבמות מ"ז א"י שנעמי אמרה לרות 'אסיר לך עבודת כוכבים' והשיבה רות 'אלקיך אלקי', ולכ"א ק' הרי גם בי' הוזהרו על ע"ז, ולהסוברים ששיתוף לא הוזהר לבי' אפשר שהכוונה על שיתוף. ובמגילת אסתר פ"ג פ"ד כתיב 'ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי', ופרש"י 'היעמדו דברי מרדכי האומר שלא ישתחוה עולמית, כי הוא יהודי והוזהר על עבודת אלילים', וק' שהרי גם נכרי מוזהר על עבודת אלילים, וברש"י על מדרש רבה אסתר, פ"י דבי' אינו מוזהר על קידוש ד' כמסקנת הסוג"י סו"פ בן סורר לתו', אבל ישראל מוזהר על קידוש ד' ע"כ אסור לו להשתחוות, ובאור גדול ס"י א' (י"ג: מרפי הספר) הק' שד' רש"י לא יתיישבו, שהרי לג"י רש"י בסוג"ין לא נפשיטה הבעיא אם בי' מוצוה על קידוש ד'. ולהנ"ל אולי היה שם שיתוף.

פנים חדשות בסעודה ג'

בשו"ע אבן העזר סימן ס"ב סעיף ח' יז"א דשבת וי"ט ראשון ושני הוי כפנים חדשות בסעודת הלילה ושחרית, אבל לא בסעודה שלישית, וכן פשט המנהג, וכ' רמ"א זעכשיו נהגו במדינות אלו לברך ז' ברכות בסעודה ג', ואפשר משום דרגילים לבא פנים חדשות, וי"א מטעם דרגילין לדרוש, והדרשה הוי כפנים חדשות. והנה בקהלות יעקב לברכות כ' שיש לדון אם יוצא די סעודת שבת בפת הבאה בכסנין, וע"כ מ' שאכל פת הבאה בכסנין בשבת בבקר ואח"כ אכל סעודה ושכח רצה בברכה מ"ז דלא יחזור ויברך, דאם יוצא די סעודת שבת בפת הבאה בכסנין הרי נמוצא שייצא כבר די סעודה שניה וסעודה שאוכל עתה היא סעודה ג' ואין בה צריך לחזור ולומר רצה. ולפ"ז אם בבית חתנים עשו בשבת בבקר קידוש ואכלו פת הבאה בכיסנין ואח"כ אכלו סעודה גדולה, הרי אפשר שסעודה זו היא סעודה שלישית וא"כ צריך בה פנים חדשות, וגם אם אכלו עוד סעודה אח"כ אפשר דזה חשיב סעודה רביעית וצ"ע אם יועיל ע"ז דרשה שיועיל כמו פנים חדשות, [ד"ז דרשתי בסעודת שבע ברכות במעמד כ' רבינו הגר"ח קניבסקי זלה"ה, ואחר שסיימתי אמר לי שחזו"א היה נוהג לקדש בבקר על פת ממש ולא על פת הבאה בכיסנין, אבל בעיקר הדברים ה"י נ' שמוסכים].

סעודה שניה של שבת שעשאה בלילה

מבואר ברמ"א רצ"א א' זכוי שלא אכל בליל שבת יאכל שלש סעודות ביום השבת, ויש שדנו דה"נ אפשר ליצאת סעודה שניה בלילה וא"כ יאכל ב' סעודות בלילה, וא' הרבנים הורה כן גבי ע"פ שחל בשבת שנוהגים לאכול ב' סעודות בבקר קודם זמן איסור חמץ ויש מקומות שקשה להם לעשות כן, ואמר בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זלה"ה שיאכלו ב' סעודות בלילה. ולפ"ז לפ"ד קה"י הנ"ל שאם אכל פת הבאה בכסנין אפשר שייצא ידי סעודת שבת, הרי אם אכל פת הבאה בכיסנין בלילה אחר הסעודה אפשר שזה חשיב סעודה שניה וא"כ מזה שאוכל ביום חשיב סעודה שלישית ואם שכח להזכיר שבת לא יחזור, וגם להנ"ל אם אירע כן הרי יצטרכו בסעודת היום פנים חדשות. שוב שאלתי ד"ז לכ' רבינו הגר"ח קניבסקי זלה"ה וכתב לי 'לא אמרתי דבר זה'. [א.ה. ולי השיב הגר"ח אינו נכון].